

Inklúzia a exklúzia v slovenskom a nemeckom diskurze. Perspektívy výskumu

Jana Lauková – Eva Molnárová

Abstract

Inclusion and Exclusion in Slovak and German Discourse. Research Perspectives. *The paper presents an introduction to the study of inclusion and exclusion in Slovak and German discourse, focusing on the definition of core terminology, the analysis of inclusive communication, and the examination of media expressions within their social and cultural contexts. The research is conducted within the framework of a VEGA project and offers new perspectives on understanding the dynamics of inclusive and exclusive processes in Slovak and German contexts, highlighting their significance for social integration and language policy.*

<https://doi.org/10.53465/JAP.2025.9788022552806.282-293>

Keywords: inclusion, exclusion, discourse, communication, social integration, language policy.

Kľúčové slová: inklúzia, exklúzia, diskurz, komunikácia, spoločenská integrácia, jazyková politika.

Úvod

Dynamika inklúzie a exklúzie predstavuje jednu z fundamentálnych dimenzií ľudskej komunikácie a sociálnej interakcie. V kontexte súčasných spoločenských transformácií, ktoré sú charakterizované rastúcou diverzitou, migráciou a technologickými zmenami, nadobúdajú tieto procesy osobitnú relevanciu pre pochopenie mechanizmov sociálnej kohézie a fragmentácie. Jazyk ako primárny nástroj komunikácie zohráva v týchto procesoch kľúčovú úlohu – môže pôsobiť ako most spájajúci rôzne spoločenské skupiny, ale rovnako môže vytvárať bariéry a posilňovať sociálne delenie.

Projekt VEGA s názvom *Inklúzia a exklúzia v slovenských, nemeckých a francúzskych komunikátoch* sa zameriava na skúmanie procesov začleňovania (inklúzie) a vylučovania (exklúzie) v jazykových interakciách a verejných komunikátoch, ktoré prebiehajú v slovenskom, nemeckom a fran-

cúzsom prostredí. Interdisciplinárny prístup umožňuje zachytiť komplexnosť skúmaných fenoménov a ponúknuť diverzitu v pochopení mechanizmov, ktorými sa v komunikácii realizujú procesy inklúzie a exklúzie. Osobitná pozornosť je v rámci projektu venovaná konceptualizácii týchto javov v publikáciách Juraja Dolníka (2015, 2020, 2021, 2023) a nemeckých sociolingvistov, predovšetkým Petra Auera (2014), ktorí poskytujú dôležité teoretické nástroje pre chápanie skúmanej problematiky.

Projekt má ambíciu prispieť k hlbšiemu poznaniu jazykových mechanizmov sociálnej inklúzie a exklúzie a môže byť podkladom pre ďalší výskum a tvorbu praktických odporúčaní na podporu inkluzívnej komunikácie vo verejných aj inštitucionálnych kontextoch.

Cieľom predloženého príspevku je predstaviť teoretické východiská výskumu, definovať základnú terminológiu a analyzovať prítomnosť inkluzívnych obsahov vo vybraných univerzitných dokumentoch. Korpus textov sme zostavili z deviatich dokumentov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, v ktorých predpokladáme výskyt inkluzívnej tematiky ako súčasti kľúčových univerzitných stratégií a hodnôt.

Teoretické východiská: konceptualizácia inklúzie a exklúzie

Koncepty inklúzie a exklúzie sú kľúčovými analytickými kategóriami, ktoré opisujú dynamiku prístupu k sociálnym, kultúrnym a komunikačným priestorom.

V lingvistickom kontexte tieto pojmy nadobúdajú špecifické konotácie súvisiace s jazykovými praktikami, komunikačnými stratégiami a diskurzívnymi mechanizmami. Dolník (2015, 2020, 2021, 2023) vo svojich publikáciách zdôrazňuje, že komunikácia je inherentne inkluzívna alebo exkluzívna činnosť. Podľa Dolníka (2023: 43) „každý komunikačný akt obsahuje v sebe potenciál na vytvorenie spojení medzi komunikujúcimi, ale aj na vytvorenie bariér a hraníc“. Vývoj spoločnosti k inkluzívnosti je podporovaný inkluzívnou komunikáciou. V tejto súvislosti hovorí Dolník (2021) o tzv. inkluzívnej komunikačnej kompetencii, ktorá nadobudla výraznú spoločenskú dôležitosť, jej rozvíjaním sa zväčšuje komunikačná sloboda a tým aj inkluzívny komunikačný sebarealizačný potenciál. Želaným stavom je podľa Dolníka (2021: 21), aby sa inkluzívna komunikačná sebarealizácia stala prirodzenou vlastnosťou členov spoločnosti, stotožnených so zásadou rovnosti príležitostí.

Inkluzívna komunikácia predstavuje komunikačnú prax orientovanú na zabezpečenie rovnakého prístupu k diskurzu pre všetkých účastníkov bez ohľadu na rodové, etnické, náboženské, vekové, fyzické či identitárne

charakteristiky. Cieľom inkluzívnej komunikácie je vytvorenie komunikačného prostredia, ktoré rešpektuje diverzitu a podporuje rovnocenné zapojenie všetkých aktérov do komunikačného procesu.

Exkluzívna komunikácia funguje ako jeden z mechanizmov sociálnej exklúzie prostredníctvom strategického využívania jazykových prostriedkov s cieľom marginalizácie alebo úplného vylúčenia jednotlivcov či skupín z komunikačného procesu. Charakteristickými znakmi sú diskurzívne stratégie vytvárajúce opozíciu „my verus oni“, ktoré vedú k segmentácii komunikačných spoločností a posilňovaniu sociálnych hraníc. Tieto praktiky môžu nadobúdať formy rodovej alebo rasovej diskriminácie v jazykovom prejave.

Metodologický rámec pre analýzu inkluzívnej a exkluzívnej komunikácie

Projekt *Inklúzia a exklúzia v slovenských, nemeckých a francúzskych komunikátoch* je zameraný na systematickú analýzu jazykových praktík v sociálnej interakcii, so špecifickým dôrazom na mechanizmy inklúzie a exklúzie v komunikačných procesoch. Inkluzívne a exkluzívne jazykové praktiky predstavujú univerzálne fenomény kultúrnych spoločností, ktorých konkrétne prejavy podliehajú variabilite daného sociohistorického a kultúrneho prostredia. Jedným z nosných cieľov výskumu je identifikovať podobnosti a rozdiely inkluzívneho a exkluzívneho jazyka v heterogénnych sociokultúrnych prostrediach na Slovensku, v Rakúsku a vo Francúzsku a ich možný vplyv na ďalšie dianie.

V rámci metodológie využíva projekt interdisciplinárny prístup, ktorého základ tvoria korpusová analýza, etnografické metódy a diskurzívno-analytické postupy, konkrétne čerpá z interdisciplinárnej poznatkovej bázy, zahŕňajúcej výskum jazykovej interakcie (Auer, 2014), teóriu inkluzívnej komunikácie (Dolník, 2021), systémovú teóriu inklúzie a exklúzie (Luhmann, 1995) a sociolingvistický výskum hierarchií jazyka v plurilingválnych prostrediach. Metodologické prístupy integrujú poznatky z kontextovej a prototypovej sémantiky, pragmatiky, kritickej diskurzívnej analýzy a teórie komunikácie. Osobitná pozornosť je venovaná metaforickým štruktúram v mediálnych textoch, ktoré sú analyzované v súvislosti s inkluzívnymi a exkluzívnymi komunikačnými stratégiami, pričom sa vychádza z konceptuálnej metaforickej teórie (Lakoff a Johnson, 2014) a kognitívno-lingvistických prístupov (Vaňková, 2007).

Tento prístup umožňuje zachytiť komplexnosť skúmaných javov v ich prirodzenom spoločenskom a kultúrnom kontexte. Zvláštnu pozornosť

venuje problematike nenávisťných prejavov (hate speech), ktoré môžu, no nemusia, byť súčasťou širšieho spektra exkluzívnych komunikačných stratégií, a ich dopadom na sociálnu klímu a spoločenské procesy. Teoretický rámec výskumu tvorí koncepcia sociálnej a jazykovej cudzosti podľa Dolníka a kol. (2015), ktorá poskytuje analytický nástroj na pochopenie dynamiky inklúzie a exklúzie v komunikácii. Jedným z nosných konceptov projektu je komunikát, definovaný v súlade s terminológiou Encyklopédie Beliana (1999-2001).

Analýza vybraných dokumentov

V praktickej časti našej štúdie sa venujeme analýze niektorých základných typov verejne dostupných univerzitných dokumentov. Predpokladáme, že by sa v nich mali nachádzať texty zaoberajúce sa témou inklúzie, keďže ide o jednu z kľúčových univerzitných stratégií a hodnôt. Korpus textov sme zostavili z nasledovných deviatich dokumentov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici:

Dokument č.1: *Dlhodobý zámer UMB na roky 2021-2026*

Dokument č. 2: *Aktualizácia dlhodobého zámeru UMB na roky 2021-2026*

Dokument č. 3: *Etický kódex UMB*

Dokument č. 4: *Študijný poriadok UMB*

Dokument č. 5: *Študijný poriadok UMB v znení Dodatku č. 1, konsolidované znenie*

Dokument č. 6: *Dodatok č. 1 k Študijnému poriadku UMB*

Dokument č. 7: *Smernica č.4/2024 o administrácii procesov spojených so štúdiom*

Dokument č. 8: *Spravidca štúdiom pre študentov so špecifickými potrebami*

Dokument č. 9: *Smernica č. 8/2012 Tvorba a použitie fondu na podporu štúdia študentov so špecifickými potrebami*

V ďalšom kroku sme sa zamerali na zisťovanie výskytu lexém *inklúzia*, *inkluzívny*, *inkluzívnosť* vo všetkých analyzovaných dokumentoch. V tabuľke č. 1 uvádzame rozsah dokumentu (počet strán), počet výskytov lexém a ich konkrétny slovný tvar.

Tabuľka 1: Výskyt lexém *inklúzia*, *inkluzívny*, *inkluzívnosť*

Dokument č.	Rozsah textu	Počet výskytov	
1	18 strán	2	inkluzívnosti (s. 2) inkluzívnosť (s. 3)
2	13 strán	3	inkluzívnou inštitúciou (s. 6); inkluzívna univerzita (s. 6); inklúzia (s. 7)
3	16 strán	0	-
4	54 strán	0	-
5	51 strán	0	-
6	9 strán	0	-
7	13 strán	0	-
8	13 strán	3	akademickú a sociálnu inklúziu (s. 3); hodnoty inklúzie (s. 3); inkluzívneho vzdelávania (s. 7)
9	4 strany	0	-

Z deviatich analyzovaných dokumentov v celkovom rozsahu 187 strán iba tri dokumenty obsahujú lexémy inklúzia (počet výskytov 3), inkluzívnosť (počet výskytov 2) a inkluzívny (počet výskytov 3). Ide o *Dlhodobý zámer UMB na roky 2021-2026* (dokument č. 1), *Aktualizácia dlhodobého zámeru UMB na roky 2021-2026* (dokument č. 2) a *Sprievodca štúdiom pre študentov so špecifickými potrebami* (dokument č. 8).

Dlhodobý zámer UMB na roky 2021-2026 (dokument č. 1) vychádza z aktuálnych strategických dokumentov, plánov a programov na medzinárodnej, národnej a regionálnej úrovni. V časti: *Východiská dlhodobého zámeru – Vízia* má UMB ambíciu pôsobiť ako: „...otvorená univerzita reflektujúca princípy diverzity, rovnosti a inkluzívnosti, rešpektujúca slobodu vedeckého bádania v duchu zásad akademickej etiky...“ (obr. 1).

Obr. 1: Dokument č. 1, časť Východiská dlhodobého zámeru

VÝCHODISKÁ DLHODOBÉHO ZÁMERU	VÍZIA
Evolučia „poznatko-orientovanej spoločnosti“ zdôrazňuje postavenie univerzít ako kľúčových aktérov tvorby poznatkov a ľudskej tvorivosti. Dlhodobý zámer pre oblasť vzdelávania, vedy a výskumu reflektuje aktuálne strategické dokumenty, plány, resp. programy na úrovni globálnej (Agenda 2030 a Ciele udržateľného rozvoja), európskej (9. rámcový program Horizont Európa - rámcový program EÚ pre výskum a inovácie pre roky 2021-2027 Program Digitálna Európa, Strategický plán EÚA: „Európske univerzity formujú budúcnosť“, dokument EÚA: „Univerzity bez múrov. Vízia do roku 2030), národnej (Moderné a úspešné Slovensko, Plán obnovy a odolnosti SR, Národná stratégia otvorenej vedy, Akčný plán Iniciatívy pre otvorené vládnutie) a regionálnej (strategické priority pre rozvoj Banskobystrického samosprávneho kraja na obdobie 2021-2027 s výhľadom do roku 2030, definované v dokumente Vstupná správa pre spracovanie Programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja/ Integrovaného územnej stratégie BBSK na roky 2021-2027). Inštitucionálnymi východiskami sú najmä dokumenty UMB reflektujúce národný legislatívny rámec zameraný na kovanie a udržiavanie vnútorných systémov kvality (Smernica Vnútorný systém zabezpečovania kvality vysokoškolského vzdelávania UMB; Štatút Rady pre vnútorný systém kvality UMB; Smernica Vytváranie, úprava a schvaľovanie študijných programov a podávanie žiadostí Slovenskej akreditačnej agentúre pre vysoké školstvo; Smernica Zásady a postupy interného posudzovania vnútorného systému kvality UMB; Smernica Externé posudzovanie vnútorného systému kvality UMB) a dlhodobý zámer UMB 2015-2020. Napĺňanie dlhodobého zámeru sa bude realizovať prostredníctvom vykonávacieho manažérského dokumentu, ktorým budú hlavné úlohy UMB pre príslušný kalendárny rok.	Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici má v tretej dekáde 21. storočia ambíciu pôsobiť ako: • najvýznamnejší aktér v oblasti vzdelávania, vedy, výskumu a kultúry v regióne stredného Slovenska; • univerzita s nezastupiteľným a jedinečným postavením medzi slovenskými univerzitami; • medzinárodne uznané centrum vzdelávania, vedy a výskumu v oblasti spoločenských, humanitných a prírodných vied; • otvorená univerzita reflektujúca princípy diversity, rovnosti a inkluzivity, rešpektujúca slobodu vedeckého bádania v duchu zásad akademickej etiky; • zamestnávateľ poskytujúci možnosti realizácie, uplatnenia a rozvíjania schopností všetkých svojich zamestnancov v nadštandardných podmienkach, ako aj ochranu sociálne a zdravotne znevýhodnených osôb; • strategickým partnerom s významnou mierou spoločenskej zodpovednosti, chrániacim hodnoty slobody, demokracie, rovnoprávnosti, kultúrnej rôznorodosti, interkultúrneho dialógu, dodržiavajúcim princípy ochrany životného prostredia vo všetkých svojich činnostiach.

UMB sa hlási k hodnotám ako sú sloboda, otvorenosť a zodpovednosť, pričom „*Otvorenosť reflektuje diverzitu, rovnosť, **inkluzívnosť** a transparentnosť, ktoré sa prejavujú vo všetkých procesoch univerzity.*“ (obr. 2). V tomto dokumente teda dominuje lexéma *inkluzívnosť* (vo význame vlastnosť). Univerzitu charakterizuje ako fungujúci mechanizmus, ktorý je otvorený pre všetkých, odstraňuje bariéry a podporuje rôznorodosť.

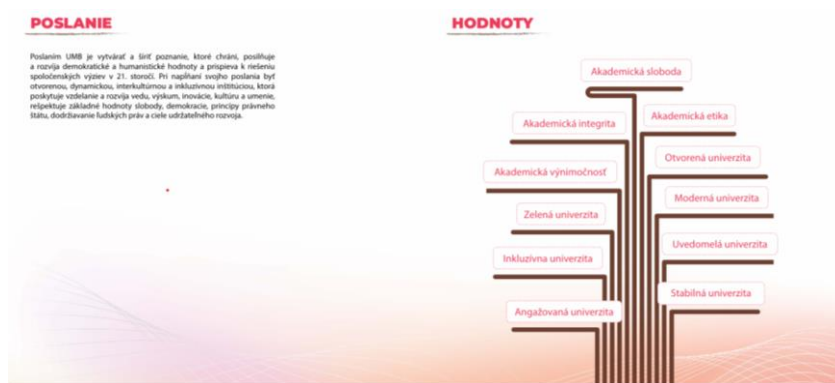
Obr. 2: Dokument č. 1, časť Hodnoty

HODNOTY
SLOBODA   UMB ochraňuje svoju autonómnosť, morálnu a vedeckú nezávislosť od politickej a hospodárskej moci a rešpektuje akademickú slobodu. Sloboda vyjadruje aj možnosť voľby v rámci študijnej dráhy.
OTVORENOSŤ   Otvorenosť reflektuje diverzitu, rovnosť, inkluzívnosť a transparentnosť, ktoré sa prejavujú vo všetkých procesoch univerzity.
ZODPOVEDNOSŤ   Zodpovednosť sa prejavuje smerom dovnútra aj vonok. Smerom dovnútra ju chápeme ako uvedomený a eticky zodpovedný prístup zamestnanectva a študentstva k plneniu svojich povinností a záväzkov k Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici aj voči sebe navzájom; odmietanie a nulová tolerancia plagátorstva, predátorských publikačných praktík a podvádzania pri plnení svojich povinností. Zodpovednosť vonok vyjadruje aktívnu rolu univerzity ako verejného aktéra, ktorý sa angažuje vo verejnej diskusii a prispieva k rozvoju občianskej spoločnosti a dosahovaniu cieľov dlhodobého udržateľného rozvoja.

V Aktualizácii dlhodobého zámeru UMB na roky 2021-2026 (dokument č. 2) je charakterizované poslanie UMB: „...*vytvárať a šíriť poznanie, ktoré*

*chráni, posilňuje a rozvíja demokratické a humanistické hodnoty a prispieva k riešeniu spoločenských výziev v 21. storočí. Pri naplňaní svojho poslania byť otvorenou, dynamickou, interkultúrnou a **inkluzívnou** inštitúciou, ktorá poskytuje vzdelanie a rozvíja vedu, výskum, inovácie, kultúru a umenie, rešpektuje základné hodnoty slobody, demokracie, princípy právneho štátu, dodržiavanie ľudských práv a ciele udržateľného rozvoja“.* Medzi 11 základných hodnôt je zaradená aj „inkluzívna univerzita“ (obr. 2).

Obr. 3: Dokument č. 2, časť Poslanie

Jedným zo strategických cieľov UMB je prehlbovanie internacionalizácie vzdelávania. Téma inklúzie je konkretizovaná v merateľných ukazovateľoch ako „**Inklúzia** vybraných skupín študentov; opis merateľného ukazovateľa: systematické skvalitňovanie integrácie ukrajinských študentov, ostatných zahraničných študentov a študentov so špecifickými potrebami“ (obr. 4). V aktualizácii Dlhodobého zámeru je UMB charakterizovaná ako inkluzívna inštitúcia, v ktorej prebieha proces inklúzie vybraných skupín študentov. Sú konkrétne vymenovaní, ale následne sa v texte už nehovorí o inklúzii, ale o integrácii. To nepovažujeme za šťastnú formuláciu (v súlade s tvrdeniami Orgoňovej 2023: 216), keďže integráciu definujeme ako začlenenie jedinca, resp. skupiny do existujúcej štruktúry s cieľom prispôbiť sa pravidlám väčšiny a inklúziu ako proces začlenenia jedincov do spoločnosti (v našom prípade univerzitného prostredia) tak, aby mali rovnaké príležitosti a mohli sa plnohodnotne bez diskriminácie zapojiť do života univerzity. Univerzita by mala vytvárať prostredie, v ktorom sú odstránené prekážky pre znevýhodnené skupiny a rešpektované individuálne rozdiely, či už ide o vzdelávanie alebo o sociálny život.

Hlavný rozdiel medzi integráciou a inklúziou spočíva teda v prístupe použitom na riešenie diverzity (Kolečáni Lenčová, 2018: 221).

Obr. 4: Dokument č. 2, časť I. Vysokoškolské vzdelávanie

I. VYSOKOŠKOLSKÉ VZDELÁVANIE		
Strategické ciele	merateľné ukazovatele	opis merateľného ukazovateľa
I.1 Poskytovať kvalitné, relevantné, dostupné a atraktívne vysokoškolské vzdelávanie	I.1.1 MU/VZ - Efektívnosť štúdia (drop-out rate)	podiel študentov v dennej forme štúdia, ktorí skončili štúdium počas prvého roku štúdia alebo po prvom roku štúdia zo všetkých novoprijatých študentov v dennej forme štúdia
	I.1.2 MU/VZ - Efektívnosť štúdia (success rate)	podiel študentov v dennej forme štúdia, ktorí skončili štúdium v štandardnej dĺžke štúdia z počtu všetkých zapísaných študentov v dennej forme štúdia z príslušnej kohorty
	I.1.3 MU/VZ - Profesijne orientované bakalárske študijné programy	počet profesijne orientovaných bakalárskych študijných programov
	I.1.4 MU/VZ - Otvorenosť štúdia (2. stupeň)	podiel absolventov študijných programov prvého stupňa v dennej forme štúdia inej vysokej školy novoprijatých na štúdium študijných programov druhého stupňa v dennej forme štúdia na príslušnej vysokej škole
	I.1.5 MU/VZ - Otvorenosť štúdia (3. stupeň)	podiel absolventov študijných programov druhého stupňa v dennej forme štúdia a študijných programov spájajúcich prvý a druhý stupeň v dennej forme štúdia inej vysokej školy novoprijatých na štúdium študijných programov tretieho stupňa v dennej forme štúdia na príslušnej vysokej škole
	I.1.6 Komplexné poradenské a podporné služby	postupné rozširovanie a skvalitňovanie portfólia poskytovaných adrešných služieb pre študentov
I.2 Prehĺbvať internacionalizáciu vzdelávania	I.1.7 Hodnotenie kvality vzdelávania	systematické sledovanie a vyhodnocovanie kvality vzdelávania (v súlade s metodikou SAVO) na vyhodnocovanie štandardov, participácia študentov, absolventov, zamestnávateľov, odborníkov z praxe a ďalších zainteresovaných strán, zabezpečenie odbornej praxe v dennej študijnom programe; príjca a absolventi – ALUMNI
	I.2.1 MU/VZ - Otvorenosť štúdia voči zahraničiu (1. stupeň)	podiel novoprijatých študentov študijných programov prvého stupňa v dennej forme štúdia a študijných programov spájajúcich prvý a druhý stupeň v dennej forme štúdia s iným ako štátnym občanom Slovenskej republiky zo všetkých novoprijatých študentov študijných programov prvého stupňa v dennej forme štúdia a študijných programov spájajúcich prvý a druhý stupeň v dennej forme štúdia
	I.2.2 MU/VZ - Otvorenosť štúdia voči zahraničiu (2. stupeň)	podiel novoprijatých študentov študijných programov druhého stupňa v dennej forme štúdia s iným ako štátnym občanom Slovenskej republiky zo všetkých novoprijatých študentov študijných programov druhého stupňa v dennej forme štúdia
	I.2.3 MU/VZ - Internacionalizácia z hľadiska študentov	príjem, ktorý zohľadňuje jednu dimenziu – internacionalizáciu. Zohľadňujú sa študenti v dennej forme štúdia a ročkový priemer (20 percentný ostaný priemer) zo sumárneho skóre
I.2.4 Inklúzia vybraných skupín študentov		systematické skvalitňovanie integrácie ukrajinských študentov, ostatných zahraničných študentov a študentov so špecifickými potrebami

Posledným dokumentom, v ktorom sa potvrdil výskyt analyzovaných lexém je *Spríevodca štúdiom pre študentov so špecifickými potrebami* (dokument č. 8). V článku 2: *Vyhlásenie o rovnosti príležitostí* UMB uvádza ako svoj cieľ „zvýšovať dostupnosť štúdia pre uchádzačov o štúdium a študentov so špecifickými potrebami a podporovať ich akademickú a sociálnu inklúziu. UMB prezentuje hodnoty **inklúzie** ako kľúčové aj vo svojom dlhodobom zámere“ (obr. 5).

Obr. 5: Dokument č. 8, časť I. Základné ustanovenia

ČASŤ I. ZÁKLADNÉ USTANOVENIA

Článok 1 Úvodné ustanovenie

1. Povinnosťou UMB je v súlade s § 100 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a Vyhľadky č. 458/2012 o minimálnych nárokoch študenta so špecifickými potrebami vytvárať zodpovedajúce podmienky štúdia pre denných a externých študentov so špecifickými potrebami vzhľadom na ich špeciálne študijné potreby bez znižovania požiadaviek na študijný výkon.
2. Tento sprievodca je vypracovaný v súlade s § 100 zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách v znení neskorších predpisov, Vyhľadkou č. 458/2012 Z. z. o minimálnych nárokoch študenta so špecifickými potrebami a Metodickým usmernením MŠVVaM SR pre vytváranie podmienok na podporu študentov so špecifickými potrebami na vysokých školách.

Článok 2 Vyhľadanie o rovnosti príležitostí

UMB v zmysle platnej legislatívy a medzinárodných záväzkov a Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím zabezpečuje právo na vzdelanie pre všetkých. Osoby so špecifickými potrebami sú ľudia, u ktorých fyzické alebo mentálne schopnosti limitujú ich fungovanie v bežnom prostredí a bežných situáciách. Cieľom UMB je zvyšovať dostupnosť štúdia pre uchádzačov o štúdium a študentov so špecifickými potrebami a podporovať ich akademickú a sociálnu inklúziu. UMB prezentuje hodnoty inklúzie ako kľúčové aj vo svojom dlhodobom zámere.

V článku 6: *Práva a zodpovednosť študenta so špecifickými potrebami* sa lexéma *inkluzívny* vyskytuje pri definovaní špeciálnych vzdelávacích potrieb, ku ktorým patrí aj individuálny prístup učiteľa k študentom: „V súlade s princípmi *inkluzívneho* vzdelávania má študent právo na rešpektovanie špecifických potrieb a odstraňovanie prekážok v učení, ktoré vyplývajú z jeho zdravotného znevýhodnenia a ďalších osobitostí, v súlade s odporúčaniami na rozsah a formu úprav a podporných služieb“ (obr. 6).

Obr. 6: Dokument č. 8, článok 6

2. Študenti so špecifickými potrebami majú špeciálne vzdelávacie potreby, ktoré sú individuálne podmienené situáciou jednotlivca. Tieto potreby sa dajú vyjadriť ako potreby:
  - a) *individuálneho študijného plánu*. Vzhľadom na stupeň a druh postihnutia, má študent právo študovať podľa individuálneho študijného plánu. Individuálny študijný plán sa udeľuje v súlade s predpismi príslušnej fakulty UMB.
  - b) *úprav metód, foriem a prístupov vo vyučovacom procese*. Vzhľadom na definované špecifické potreby má študent právo na úpravu metód, foriem a prístupov vo vyučovacom procese tak, aby boli odstránené bariéry v učení. Úprava je v kompetencii vysokoškolského učiteľa, ktorý je na začiatku semestra informovaný o rozsahu a charaktere priznaných primeraných úprav a podporných služieb. Informáciu získa od študenta, ktorý sa preukáže rozhodnutím o priznaní primeraných úprav, a spoločne si dohodnú podmienky uplatňovania primeraných úprav a podporných služieb na aktuálny semester. Pri zabezpečovaní a uplatňovaní primeraných úprav a podporných služieb vysokoškolský učiteľ spolupracuje s fakultným koordinátorom.
  - c) *individuálneho prístupu učiteľa k študentom*. V súlade s princípmi inkluzívneho vzdelávania má študent právo na rešpektovanie špecifických potrieb a odstraňovanie prekážok v učení, ktoré vyplývajú z jeho zdravotného znevýhodnenia a ďalších osobitostí, v súlade s odporúčaniami na rozsah a formu úprav a podporných služieb.
  - d) *využitia špecifických prostriedkov, pomôcok a vybavenia*. Študent so špecifickými potrebami má právo využívať technické a materiálne prostriedky, ktoré napomáhajú prístupnosti štúdia. Môže ísť najmä o zapožičanie alebo sprístupnenie vybavenia prostredníctvom podporného centra UMB, o zabezpečenie prispôbených študijných materiálov alebo o odborné poradenstvo a technickú podporu pri výbere a používaní vhodných technológií. Tieto činnosti koordinuje fakultný alebo univerzitný koordinátor v súčinnosti s pedagógmi a ďalšími relevantnými pracovníkmi. Poskytovanie podpory sa vždy posudzuje individuálne a zohľadňuje aktuálne kapacity a podmienky univerzity.

Záver

Doterajší výskum potvrdzuje, že dynamika inklúzie a exklúzie predstavuje zásadnú dimenziu sociálnej komunikácie, ktorá je v kontexte súčasných spoločenských zmien kľúčová pre pochopenie mechanizmov sociálnej kohézie a fragmentácie. Jazyk, ako primárny nástroj komunikácie, zohráva v týchto procesoch dvojznačnú úlohu – môže zároveň spájať i deliť spoločenské skupiny.

Metodologický rámec založený na interdisciplinárnom prepojení korpusovej analýzy, etnografických a diskurzívno-analytických metód umožňuje identifikovať kľúčové diskurzívne mechanizmy a zároveň zohľadniť kontextuálnu variabilitu skúmaných fenoménov.

Analýza korpusu deviatich dokumentov Univerzity Mateja Bela s celkovým rozsahom 187 strán odhalila, že lexémy *inklúzia*, *inkluzívny* a *inkluzívnosť* sa vyskytujú iba v troch z nich – Dlhodobom zámere UMB na roky 2021-2026, jeho aktualizácii a Sprievodcovi štúdiom pre študentov so špecifickými potrebami. Dokumenty zdôrazňujú hodnoty otvorenosti, diverzity a inkluzívnosti, pričom univerzita je prezentovaná ako inštitúcia odstraňujúca bariéry a podporujúca rôznorodosť. Napriek tomu sa v textoch vyskytla zmena pojmu inklúzia pojmom integrácia, čo by v praktickej aplikácii predpisov znamenalo rozdielny prístup k riešeniu diverzity. V analyzovaných dokumentoch je však zdôraznený individuálny prístup k študentom so špecifickými potrebami v súlade s princípmi inkluzívneho vzdelávania, ktoré kladú dôraz na odstránenie prekážok v učení a rešpektovanie špecifických potrieb.

Zhrnújúco možno konštatovať, že výsledky analýzy vybraných univerzitných dokumentov ukazujú, že lexémy spojené s inklúziou sa objavujú predovšetkým v dokumentoch, ktoré reflektujú strategické a hodnotové rámce inštitúcie, zdôrazňujúce význam inkluzívnosti ako princípu zabezpečujúceho rovnosť príležitostí a odstránenie bariér.

Analyzované dokumenty:

Dokument č.1: Dlhodobý zámer UMB na roky 2021-2026, <<https://www.umb.sk/univerzita/univerzita/dlhodoby-zamer-rozvoja-umb/>> [27. 9. 2025].

Dokument č. 2: Aktualizácia dlhodobého zámeru UMB na roky 2021-2026, <<https://www.umb.sk/univerzita/univerzita/dlhodoby-zamer-rozvoja-umb/>> [27. 9. 2025].

- Dokument č. 3: Etický kódex UMB, <<https://www.umb.sk/univerzita/-univerzita/o-univerzite/akademicka-etika-umb/eticka-komisia/>> [27. 9. 2025].
- Dokument č. 4: Študijný poriadok UMB, <[https://www.umb.sk/ student /know-how-pre-studenta/studijne-predpisy/studijny-poriadok.html](https://www.umb.sk/student/know-how-pre-studenta/studijne-predpisy/studijny-poriadok.html)> [27. 9. 2025].
- Dokument č. 5: Študijný poriadok UMB v znení Dodatku č. 1 konsolidované znenie, <<https://www.umb.sk/student/know-how-pre-studenta/studijne-predpisy/studijny-poriadok.html>> [27. 9. 2025]
- Dokument č. 6: Dodatok č. 1 k Študijnému poriadku UMB, <<https://www.umb.sk/student/know-how-pre-studenta/studijne-predpisy/studijny-poriadok.html>> [27. 9. 2025]
- Dokument č. 7: Smernica č.4/2024 o administrácii procesov spojených so štúdiom, <<https://www.umb.sk/student/know-how-pre-studenta/studijne-predpisy/studijny-poriadok.html>> [27. 9. 2025]
- Dokument č. 8: Sprievodca štúdiom pre študentov so špecifickými potrebami, <<https://www.umb.sk/student/student-so-specifickymi-potrebami/informacie-pre-studentov-so-specifickymi-potrebami.html>> [27. 9. 2025]
- Dokument č. 9: Smernica č. 8_2012 Tvorba a použitie fondu na pod. štúdia študentov so špecifickými potrebami, <<https://www.umb.sk/student/student-so-specifickymi-potrebami/informacie-pre-studentov-so-specifickymi-potrebami.html>> [27. 9. 2025]

Literatúra

- Auer, P. (2014). *Jazyková interakce*. Praha: NLN.
- Dolník, J. (2020). Základ racionality prirodzeného jazyka. *Filozofia*, 75(4), 279–293. <https://doi.org/10.31577/filozofia.2020.75.4.2>
- Dolník, J. (2021). Inkluzívna komunikácia. *Slovenská reč*, 86(1), 3–20.
- Dolník, J. (2023). *Jazyk v dynamike demokracie*. VEDA.
- Dolník, J. a kol. (2015). *Cudzosť – jazyk – spoločnosť*. IRIS.
- Kol. autorov. (1999–2021). *Encyclopaedia Beliana*, heslo komunikát. En-cyklopedický ústav SAV. <https://beliana.sav.sk/heslo/komunikat> (Accessed September 26, 2025).
- Kolečáni Lenčová, I. (2018). Vnímanie inakosti vo vyučovaní cudzích jazykov / Perception of otherness in foreign language learning. In J. Javorčíková (Ed.), *Skúsenosť inakosti / Experience of otherness* (pp. 217–232). Z-F LINGUA.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2014). *Metafory, ktorými žijeme*. Host.

- Luhmann, N. (1995). Inklusion und Exklusion. In N. Luhmann (Ed.), *Soziologische Aufklärung 6. Die Soziologie und der Mensch* (pp. 237–264). Westdeutscher Verlag.
- Orgoňová, O. (2023). Používanie jazyka v digitálnej ére. Aspekty inkluzívneho jazyka. In S. P. Rodič & R. Raffaj (Eds.), *Slovakistika v súvislostiach. Tradície a perspektívy. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 19.–21. 4. 2023 v Belehrade* (pp. 215–225). Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet.
<https://doi.org/10.18485/slovak70.2023.ch15>
- Vaňková, I. (2007). *Nádoba plná řeči. Člověk, řeč a přirozený svět*. Karolinum.

Informácia o financovaní:

Príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0413/25 *Inklúzia a exklúzia v slovenských, nemeckých a francúzskych komunikátoch*.

Kontakt:

Mgr. Jana Lauková, PhD.

Katedra germanistiky	Department of German Studies
Filozofická fakulta	Faculty of Philosophy
Univerzita Mateja Bela v Banskej	Matej Bel University
Bystrici	Banská Bystrica
Email Address: jana.laukova@umb.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1412-7400	

PhDr. Eva Molnárová, PhD.

Katedra germanistiky	Department of German Studies
Filozofická fakulta	Faculty of Philosophy
Univerzita Mateja Bela v Banskej	Matej Bel University
Bystrici	Banská Bystrica
Email Address: eva.molnarova@umb.sk	
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4427-3786	